

H. Krahe (împotriva pozițiilor sale anterioare, ilirizante): veneta este o limbă indo-europeană occidentală independentă, care nu poate fi grupată cu nici una din limbile indo-europene din Europa și din Italia, deși prezintă numeroase isoglose comune cu acestea, mai ales cu latina. Autorul nu-și însușește deci teza avansată de Beeler în 1949 și acceptată ulterior de alți cercetători¹, după care veneta ar fi o limbă italică, apropiată de grupul latino-falisc, și atrage atenția că o parte din apropierile dintre venetă și latină s-ar putea datora influenței directe a acesteia din urmă asupra celei dintâi. Diferitele isoglose aduse în discuție de diverși cercetători sînt supuse unei atente și ample examinări critice. O expunere istorică și arheologică și o prezentare a raporturilor dintre venetă și substratul preromanic din Italia și din Balcani încheie această parte generală a cărții.

Prezentarea de față a fost sumară prin forța lucrurilor, nefiind posibil să intrăm în detaliile, egal de importante, ale unei lucrări de ansamblu, care nu urmărește să demonstreze o teorie, ci să expună rezultatele obținute într-un domeniu științific destul de vast. Caracterul exhaustiv al informației, prudența și exemplara obiectivitate în discutarea problemelor controversate (mergînd pînă la formularea cu rezerve și cu semne de întrebare a propriilor opinii ale autorului) fac din cartea lui G. B. Pellegrini nu numai cea mai solidă lucrare consacrată venetei, dar și un model demn de urmat în elaborarea studiilor închinete unor domenii asemănătoare. E de regretat numai prezentarea tehnică: cartea merita cu prisosință mai mult decît simpla litografiere și e de dorit ca autorul să dea lumii științifice instrumentul de lucru atît de necesar în etapa actuală a cercetărilor, într-o înfățișare demnă de interesul conținutului.²

I. Fischer

VL. GEORGIEV, *Българска етимология и ономастика*, Издание на Българската Академия на науките, Sofia, 1960, 180 p. 8° + 2 hărți.

Prezentarea unei lucrări consacrate etimologiei și onomasticii bulgare în paginile «Studiilor clasice» ar putea, la prima vedere, să surprindă. Interesul cărții acad. Vl. Georgiev depășește însă limitele pe care i le-ar fi putut impune titlul; o mare parte a cercetărilor fiind consacrată limbilor indo-europene ale peninsulei Balcanice din antichitate, lucrarea intră în sfera preocupărilor publicației noastre; ne vom mărgini, în discuțiile de mai jos, numai la aceste aspecte și la problemele cu caracter teoretic și general.

Un loc important în cartea pe care o recenzăm e rezervat problemelor toponimiei; stabilirea etimologiei numelor de riuri și de localități pune în fața autorului necesitatea unei justificări teoretice prealabile a metodei de lucru. Respingînd, pe bună dreptate, etimologiile «radicale» practicate de unii cercetători care-și bazează construcțiile pe apropieri fonetice întimplătoare, autorul stabilește o serie de principii de care trebuie să se țină seama pentru ca etimologiile să poată fi utilizate la studiul caracteristicilor limbilor indo-europene anterioare romanizării și slavizării Balcanilor (principiile au, desigur, o valoare mai generală, putîndu-se aplica tuturor limbilor neatestate de texte): pornind de la faptul că pentru stabilirea unei etimologii corecte este indispensabilă cunoașterea sensului cuvîntului, acad. Vl. Georgiev trece în revistă originile posibile

¹ Cf. SCL, IX, 1958, 4, p. 551—553.

² Ne îngăduim să sugerăm ca publicarea inscripțiilor să fie însoțită de o ilustrare fotografică completă, cu atît mai mult necesară cu cît subsistă divergențe în lectura și interpretarea semnelor. De altfel, și în cazuri unde grafia nu pune probleme atît de complicate s-a adoptat acest sistem (e. g. G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, I, Sofia, 1956).

ale toponimicelor: la baza tuturor stau apelativele curente, denumind o trăsătură caracteristică a locului respectiv. Schimbările succesive de populație nu atrag după sine în mod automat schimbarea denumirilor. Unele se păstrează, cu alterările fonetice impuse de diferențele de sistem fonologic (în cazul Balcanilor, alterarea relativ redusă a sunetelor face mai ușoară, afirmă autorul, identificarea sunetelor primitive); pentru această categorie, etimologiile trebuie să fie coroborate de fapte analoge din alte limbi; desigur că alături de etimologii evidente, ca, de pildă, *Struma* <i.e. *srew «a curge», există și unele pentru care gradul de certitudine e mai scăzut.

Alte denumiri provin din traducerea (totală sau parțială) a vechiului nume în limba suprapusă (o fază de bilingvism e totdeauna de presupus); un exemplu deosebit de elocvent e acela al izvorului numit în bulg. *Glava Zlatna Panega* (literal «Capul Panega aurie»): pentru această denumire sîntem în situația fericită de a cunoaște trei straturi succesive, preroman, roman și slav. Numele preroman apare în forma *Σαλτροουισση* (cu diverse variante), cel roman e *Sallae caput*, cel slav e amintit mai sus. E evident aici că avem de a face cu o traducere: *caput* — *glava* e o dovadă; sîntem de aceea îndreptățiți să presupunem că și primul element al compunerii e o traducere și că *sallo-* e cuvîntul trac pentru «auriu» (vegetația înconjurătoare dă apei o asemenea culoare); în felul acesta se impune etimologia i-e. **g'hollo-* «aur» (cf. v. sl. *zlato*, germ. *Gold* etc.). În exemplul pe care l-am expus sumar apare și altă idee a autorului: posibilitatea folosirii materialului din limbile actuale pentru a înțelege fenomenele din limbile de substrat. Ni se pare de asemenea demnă de reținut concluzia cu caracter general care se degajă din studiul numelor de riuri din Bulgaria: numele vechi, trace, neschimbate de diversele populații succesive, constituie majoritatea denumirilor de riuri mari (19 din 27 de riuri de peste 100 km): la riurile mijlocii (între 50 și 100 km) se găsesc numai 9 nume trace din totalul de 58; denumirile noi, slave, sînt în minoritate la riurile mari (2 din 27), dar formează majoritatea la cele mijlocii (33 din 58).

Altă problemă asupra căreia ne vom opri e aceea a apartenenței lingvistice a popoarelor din Balcani (legată și de etnogeneza lor). Autorul pornește de la repartiția celor trei grupe principale de nume de orașe, compusele cu *-dava* (*-deva*), *-para* și *-bria*, și constată că, dintr-un total de 40 sau 50 nume în *-dava*, 27 sau 29 se află în Dacia, 9 sau 10 în Moesia inferioară și Scitia minoră iar 7 sau 8 formează ca un fel de săgeată dinspre grupul compact din Dacia spre centrul nord al peninsulei Balcanice, Dacia Mediterranea. În Tracia propriu-zisă nu există decît un singur nume în *-deva*, *Pulpudeva* (*Philippopolis*), cetate fondată de Filip al II-lea, denumirea fiind deci «artificial importată în centrul peninsulei». În schimb, numele în *-para* (37 sau 41) și cele în *-bria* (13) nu se găsesc decît în Tracia, lipsind total în Dacia. De aici se poate trage concluzia că Tracia și Dacia erau locuite de populații vorbind două limbi indo-europene distincte. Concluzia e confirmată și de studierea materialului toponomastic și de glose ale celor două limbi: tratamentul fonetic al sunetelor indo-europene e total diferit. Un exemplu interesant îl oferă numele unei plante, pentru care avem atît denumirea dacă, cît și cea tracă: dac. *Κυ-ουβουλα*, trac. *din-upula*, ambele provenind din i-e. **k'un-ābōlā*, literal «mărul cîinelui», cu un corpondent exact în lit. *šunobuolas*.

Stabilirea diferenței dintre tracă și dacă pune sub o lumină nouă etnogeneza popoarelor balcanice și relațiile dintre ele. În primul rînd e în discuție originea limbii și a poporului albanez. După acad. VI. Georgiev, albanezii sînt veniți în sec. XI în regiunile pe care le locuiesc azi și sînt continuatorii direcți nu ai ilirilor, nici ai tracilor, ci ai daco-misienilor; în felul acesta elementele comune romîno-albaneze s-ar explica prin proveniența lor din substratul dac, în limba romînă, prin continuare directă din «limba mamă», în albaneză. Pe de altă parte, tratamentul fonetic al împrumuturilor latine în limba albaneză dovedește proveniența lor nu din latina balcanică occidentală (dalmata), ci din cea orientală, adică din [romina comună, ceea ce, alături de alte argumente, vine în sprijinul așezării relativ recente a albanezilor

pe coastele Dalmației. În legătură cu originea daco-misiană a albanezei, autorul invocă și similitudinea tratamentului sunetelor indo-europene în albaneză și în rămășițele lingvistice dace.

Desigur că o parte din concluziile acad. Vl. Georgiev nu vor fi acceptate fără discuții și e evident că lucrării nu i se poate reproșa excesul de prudență. Se vor putea aduce obiecții de detaliu (cum se explică, de exemplu, că numele voit autohton al orașului Philippopolis — *Pulpudeua* — a fost dat în altă limbă decât aceea a locuitorilor provinciei?) sau de principiu (măsura în care e legitimă utilizarea comparației dintre tratamentele fonetice albaneze și fapte cu cel puțin un mileniu mai vechi), este însă clar că lucrarea deschide perspective noi, îndrăznețe și fructuoase. Prudența singură nu e un principiu activ în știință, ea poate deveni o stavilă când nu e îmbinată cu imaginația creatoare. Cartea acad. Vl. Georgiev nu e un manual, cu adevăruri de mult ciștigăte, ci expunerea unor ipoteze, solid construite și argumentate, în măsură să suscite cercetări în direcții noi și să scoată din impas o serie de probleme îndelung dezbătute, cum ar fi, de pildă, natura raporturilor româno-albaneze. Reexaminarea atentă a întregului material existent în lumina teoriilor acad. Vl. Georgiev va putea aduce confirmarea lor, transformându-le în cuceriri definitive ale științei.

I. Fischer

A. F. LOSEV, *Гомер*, Editura Pedagogică, Moscova, 1960.

Monografia profesorului Losev constituie o redactare mai amplă a cursului despre Homer ținut timp de peste două decenii la Institutul Pedagogic de Stat din Moscova. Dată fiind importanța și complexitatea problemei homerice, o asemenea lucrare de sinteză are un aspect puțin obișnuit.

Lucrarea cuprinde trei părți, intitulate succesiv: *Homer și timpul său* (p. 26—118); *Măiestria artistică a lui Homer* (p. 119—236) și *Realitatea artistică* (p. 237—343). În partea întâia, materialul vast informativ este împărțit pe cinci capitole. În primul capitol se expune rezumativ problema importantă a contradicțiilor în epos, care sînt clasificate sistematic (întreaga monografie prezintă caracter didactic, lesne accesibil) în : contradicții de fond, social-culturale, mitologic-religioase, contradicții de limbă și contradicții eterogene, de însemnătate secundară (p. 26 și urm.)

Cele mai importante sînt contradicțiile de natură social-culturală, între altele pentru că pun problema istoric-cronologică a creației homerice. Formele de cultură zugrăvite de Homer sînt — după cum arată Losev și după cum se știe îndeobște — caracteristice cu precădere epocii «mice-niene». Aceste forme se dezvăluie prin o seamă de indicii, din care autorul citează: prezența unor obiecte materiale ca scutul primitiv, brut, din piele, armele de bronz folosite în atac, produse meșteșugărești ca potirul-*depas*, cercelul Penelopei, etc. Fără a putea insista de pildă asupra chestiunii complexe a scutului, putem adăuga ca elemente miceniene în epos: palatul cu dublă incintă și curte interioară sau *megaron*-ul (cuvînt pregrecesc) lui Alcinoos, atestat la Tirinthos etc., carul de luptă creto-miceni, *diphros*, cu două roți, reprezentat pe frescele din Cnossos, ea și baia homerică de tip special *asaminthos*.

Afară de aceste elemente incontestabil mai vechi, prezente în cele două poeme homerice, se știe că eposul cuprinde informații relative la perioada corespunzătoare și ulterioară secolelor 13—12, care marchează ultimele evenimente legate de expansiunea răsăriteană a aheenilor, inclusiv episodul troian; cu alte cuvinte, informații în legătură cu venirea ultimelor seminții, «vest-grecești» sau doriene, pe pămîntul Eladei, precum și fapte istorice mai noi. În epos există